

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНА КОНСТРУКЦІЯ ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНОГО АНАЛІЗУ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ

Для формування ефективного аналітичного забезпечення управління економіко-екологічною безпекою промислових підприємств було обґрунтовано вихідні положення еколого-економічного аналізу. Зокрема, визначено мету (формування інформації про вплив господарської діяльності підприємства, яка ґрунтується на встановлених причинно-наслідкових зв'язках, що дозволяє отримати комплексну оцінку для прийняття управлінських рішень щодо зміни параметрів системи управління в цілому та окремих підсистем управління, спрямованих на забезпечення еколого-економічної безпеки промислового підприємства) та завдання, предмет (причинно-наслідкові зв'язки, що характеризують стан взаємозв'язку господарської діяльності з навколишнім середовищем і визначають рівень еколого-економічної безпеки промислового підприємства) та об'єкт (господарська діяльність у частині взаємозв'язків із навколишнім середовищем, що визначають рівень еколого-економічної безпеки промислового підприємства). Це дозволило розширити розуміння економічного аналізу в цілому та його значення в забезпеченні ефективної взаємодії підприємства з навколишнім середовищем.

Ключові слова: економічний аналіз; еколого-економічний аналіз; еколого-економічна безпека; управління.

Постановка проблеми. В сучасних умовах господарювання економіко-екологічна безпека промислових підприємств залежить від обґрунтованості управлінських рішень. «В умовах ринку господарюючий суб'єкт самостійно приймає управлінські рішення, і це відбувається при невизначеності зовнішнього і внутрішнього фінансово-господарського середовища господарюючого суб'єкта, тому виникають ризики, викликані відхиленнями фактичних результатів від запланованих. При дії будь-якого ризику можуть проявитися негативні наслідки, в результаті чого виникає необхідність розробки кожним суб'єктом господарювання системи заходів, спрямованих на максимально можливе скорочення небажаних наслідків» [2, с. 106]. Основним інструментом оцінки таких заходів є система економічного аналізу, що дозволяє встановити причинно-наслідкові зв'язки між заходами, ризиками та їх еколого-економічними наслідками для підприємства. Є.М. Мних вказує, що економічний аналіз посідає вагомe місце в системі регулювання економічних процесів та явищ, зазначаючи таке: «Найбільш ефективний вплив на зміну і розвиток економічних явищ та процесів в умовах демократизації систем управління і менеджменту буде досягатися у тому випадку, коли будуть виваженими та всесторонньо обґрунтованими і переконливими їх регулятори. Системні аналітичні обґрунтування кількісного та якісного виміру їх дієвості у конкретному економічному середовищі є необхідною і достатньою умовою впровадження і поширення. Сукупність такого аналітичного інструментарію не регламентується, проте переконливість його дії у гармонізації суспільних, корпоративних та особистих інтересів є незаперечною» [15, с. 172].

Сучасні підходи до розвитку економічного аналізу більшою мірою орієнтовані на забезпечення фінансово-інвестиційної діяльності підприємств й, відповідно, підвищення їх рейтингу на ринку цінних паперів. Питання еколого-економічного характеру залишилися без належної уваги та потребують відповідних розробок.

Аналіз останніх досліджень. Становлення вітчизняної аналітичної школи пов'язане з докторськими дисертаціями таких учених, як О.В. Олійник [16], О.М. Галенко [1], О.А. Зоріна [6], Т.М. Ковальчук [7], І.Д. Лазаришина [10], В.К. Савчук [19], І.М. Парасій-Вергуненко [17], Л.О. Примостка [18]. Дисертації зазначених вчених присвячені розвитку науки про економічний аналіз, його методології та організації. Окремі аспекти аналітичного забезпечення управління господарською діяльністю підприємств розкриті в докторських дисертаціях О.А. Лаговської [9], Л.В. Гнилицької [3], С.О. Левицької [13], Я.Д. Крупки [8], С.В. Гушко [5].

Викладення основного матеріалу. Дослідники зробили вагомий вклад у розвиток науки про економічний аналіз, проте з розвитком економічних відносин виникає потреба в розширенні його методологічного інструментарію та розвитку нових теорій, що б характеризували сучасні економічні реалії.

Так сьогодні першочерговим є розвиток економічного аналізу, що характеризує взаємозв'язок між економічним та навколишнім природним середовищем крізь призму господарської діяльності промислових підприємств. «Господарська діяльність сучасних підприємств є сукупністю виробничої, торговельної, фінансової та інших видів діяльності. Її результати залежать від комплексного впливу економічних, техніко-технологічних, соціальних, екологічних та інших процесів, що знаходяться в різному ступені зв'язку між собою і підсумковими показниками. Розкрити причини і умови, що породжують ці взаємозв'язки, їх взаємодію і спрямованість можливо лише за допомогою комплексного аналізу господарської діяльності.

Саме він здатний забезпечити належну ефективність управлінських рішень» [12, с. 45]. О.В. Олійник у такому контексті зазначає: «економічний аналіз як прикладна функціональна наука має тісний взаємозв'язок з практикою; вивчає, розробляє, удосконалює методи отримання, обробки інформації про економічні явища та процеси, їх становлення та розвиток.

Практика тут є джерелом пізнання, адже існування економічного аналізу як науки викликано її потребами; є основою пізнання, його рушійною силою, пронизуючи весь процес наукового пізнання, починаючи від емпіричного його рівня і до побудови абстрактних теорій, постійний рух від конкретного до абстрактного і у зворотному напрямі; фундаментальним спрямуванням (метою у загальному розумінні) – наукове пізнання відбувається не заради самого себе, а для забезпечення регулювання економічних явищ і процесів, їх розвитку, підсилення позитивних тенденцій і нівелювання негативів; є складовою критерію істинності та цінності отриманого знання, перевірка якого на істинність є складним і неоднозначним процесом, враховуючи постійну динамічність економічного середовища» [16, с. 292]

Розвиток економічного аналізу в зазначеному напрямі обумовлений його групуванням за об'єктивним підходом. І.Д. Лазаришина щодо видів економічного аналізу зазначає: «Виокремлення та застосування нових видів економічного аналізу, поряд з існуючими видами, підпорядковується ідеї максимального забезпечення корисності економічного аналізу з точки зору системи управління та інших зацікавлених сторін. Предмет економічного аналізу в умовах ринкової економіки значно ускладнюється, диверсифікується, зростає кількість підходів до забезпечення його пізнання. Окремі види економічного аналізу дозволяють реалізувати відповідні підходи до розкриття сутності та максимально можливої кількості аспектів предмета економічного аналізу – явищ, процесів, відносин, що є суттю звичайної діяльності, надзвичайних подій підприємства та інших центрів відповідальності щодо внутрішніх ресурсів і зовнішнього середовища, техніко-економічних, фінансово-економічних, еколого-економічних та соціально-корпоративних інтересів та аспектів, відображених через систему економічної інформації» [11, с. 165].

Під час формування аналітичного забезпечення управління економіко-екологічною безпекою промислового підприємства виникає потреба в ефективному методологічному інструментарію еколого-економічного аналізу. Адже, як зазначає О.В. Латипова, «причинно-наслідкові зв'язки економіко-екологічних явищ і процесів пронизують усю структуру господарського механізму і виявляються на різних рівнях як первинний і кінцевий ефект. Первинний ефект, вимірюваний за допомогою системи натуральних показників, виявляється в негативному впливі на навколишнє середовище і погіршенні її стану.

Він виражається у збільшенні обсягів забруднень і концентрації шкідливих речовин в атмосфері, водному середовищі та ґрунті, скороченні площі придатних до використання земель і джерел водопостачання, збільшенні рівня шуму та інших шкідливих хвильових впливів. Кінцевий ефект, вимірюваний за допомогою системи вартісних показників, виявляється у зниженні рівня життя населення, ефективності суспільного виробництва і, в підсумку, національного багатства країни.

На соціальному рівні цей ефект виражається в зниженні фізичного розвитку населення, зростанні захворюваності, скороченні тривалості життя, у тому числі періоду активної діяльності» [12, с. 21].

Так сучасні умови господарювання значно вплинули на розвиток економічного аналізу, адже виникла потреба в синтезі економічних та екологічних показників господарської діяльності промислових підприємств. Досі дані характеристики розглядалися в різних площинах й, відповідно, користувачі не вимагали наведення інформації, що має еколого-економічний характер. За необхідності забезпечення високого рівня економіко-екологічної безпеки промислового підприємства, що є визначальною складовою безперервності його функціонування, показники еколого-економічного характеру, їх параметри, прогнози та зміни мають обов'язково враховуватися в управлінні господарською діяльністю. Це забезпечить відповідний рівень економічної, екологічної та соціальної результативності на шляху до сталого розвитку.

Виходячи із зазначеного, розвиток еколого-економічного аналізу має супроводжуватися формуванням системи економіко-екологічних показників. Такі показники аналізу мають відображати економіко-екологічні процеси на всіх бізнес-процесах господарської діяльності промислового підприємства, причому, вони можуть бути виражені як у абсолютних величинах, так і відносних. Значна кількість економіко-екологічних показників господарської діяльності промислових підприємств є невід'ємною частиною фінансових показників, адже відіграє вагомe значення у фінансовій стабільності підприємства. Так екологічні ризики впливають на систему фінансових показників, що визначають фінансовий стан підприємства, його інвестиційну привабливість та суспільну значущість.

Основною відмінністю показників еколого-економічного аналізу від суто економічного та фінансового є те, що вони відображають не лише процес або явище в динаміці, а розширюють уявлення споживачів фінансової інформації про результат діяльності промислового підприємства як для окремого користувача, так і для суспільства в цілому. Саме така властивість визначає їх як носіїв специфічної інформації, що дозволяє не лише формувати висновки про об'єкт управління за поточний період, але і з меншою похибкою прогнозувати його зміни в майбутньому й, відповідно, забезпечити певний рівень економіко-екологічної безпеки та безперервності функціонування промислового підприємства.

Незважаючи на актуалізацію проблем управління об'єктами еколого-економічного характеру, теоретичні положення еколого-економічного аналізу господарської діяльності підприємств потребують суттєвого удосконалення, адже розширюється коло об'єктів, ставляться нові завдання, змінюється технологія. В цих умовах вважаємо за потрібне встановити місце еколого-економічного аналізу в системі економічного аналізу в цілому й визначити специфіку складових теоретико-методологічної конструкції та сформувати прогноз її розвитку, що стане основою удосконалення та розширення методологічного інструментарію.

Щодо місця еколого-економічного аналізу в загальній системі економічного аналізу господарської діяльності промислових підприємств у наукових колах ведеться дискусія. Адже досі не визначено меж власне самої системи економічного аналізу й, відповідно, її розподілу за певними видами. Саме тому перегляд класифікації економічного аналізу є завжди актуальним. Крім того, це обумовлено ще й тим, що нові умови функціонування підприємств, нові вимоги та технології обумовлюють появу нових об'єктів і модифікацію завдань економічного аналізу.

Загальні тенденції формування екологічних пріоритетів у сучасних моделях економічного розвитку обумовлені поглибленням екологічної кризи і усвідомленням того, що матеріальне виробництво, організоване без урахування екологічних законів, порушує природну збалансованість і внутрішні зв'язки всіх елементів середовища людського проживання, руйнуючи її і роблячи надалі непридатною не лише для господарської діяльності, а й для самого існування там людини як біологічного виду. Передумови розширення об'єктної галузі економічного аналізу та бухгалтерського обліку, розвитку в їх складі економіко-екологічного аналізу та екологічного обліку ґрунтуються на глибокому діалектичному взаємозв'язку між екологічними та економічними законами, закономірностями, категоріями і принципами розвитку» [12, с. 44]

У цілому систему еколого-економічного аналізу можна характеризувати за кожною з визначених класифікаційних ознак, що дозволить визначити напрями формування його теоретико-методологічної конструкції (рис. 1).

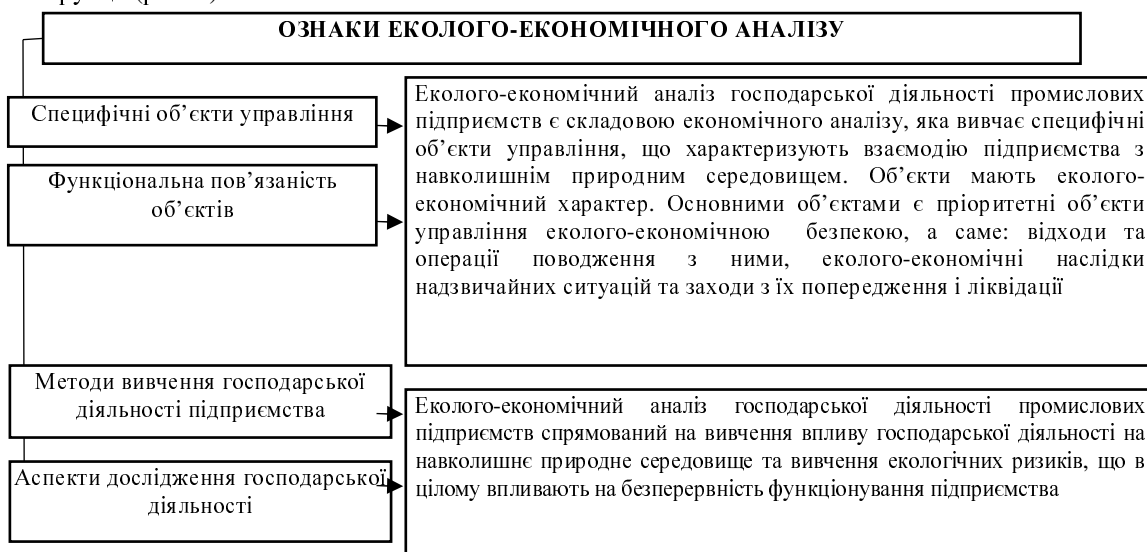

Рис. 1. Характеристики еколого-економічного аналізу

господарської діяльності промислових підприємств

Виходячи з зазначених характеристик, теоретико-методологічна конструкція має бути побудована на основі міждисциплінарних зв'язків. Основними складовими теоретико-методологічної конструкції еколого-економічного аналізу є: мета та завдання, предмет та об'єкти, принципи та методи, види та суб'єкти. Розглянемо кожну складову та визначмо їх специфіку в забезпеченні управління економіко-екологічною безпекою промислових підприємств.

Особливою складовою теоретико-методологічної конструкції еколого-економічного аналізу є визначення його мети та завдань у контексті управління економіко-екологічною безпекою і забезпечення сталого розвитку промислового підприємства. Визначаючи мету та завдання, потрібно виходити з того, що «Господарська діяльність сучасних підприємств є сукупністю виробничої, торговельної, фінансової та інших видів діяльності. Її результати залежать від комплексного впливу економічних, техніко-технологічних, соціальних, екологічних та інших процесів, що знаходяться в різному ступені зв'язку між собою і підсумковими показниками. Розкрити причини і умови, які породжують ці взаємозв'язки, їх взаємодію і спрямованість можливо лише за допомогою комплексного аналізу господарської діяльності. Саме він здатний забезпечити належну ефективність управлінських рішень» [12, с. 45].

Мета та завдання економічного аналізу трансформуються відповідно до цілей та стратегій господарської діяльності промислового підприємства.

Під час формування мети та завдань економіко-екологічного аналізу потрібно виходити з його предмета, а саме встановлення причинно-наслідкових зв'язків. Зважаючи, що специфіка його застосування в формуванні інформаційного простору управління економіко-екологічної безпеки, причинно-наслідкові зв'язки мають виходити в контексті «підприємство–навколишнє середовище» і навпаки. Тобто еколого-економічний аналіз спрямований на визначення причинно-наслідкових зв'язків у взаємодії господарської діяльності промислового підприємства з навколишнім середовищем й, відповідно, вплив такої взаємодії на стан підприємства, його місце на конкурентному ринку товарів, робіт, послуг, інвестиційної привабливості на ринку капіталів та суспільній значущості.

Виходячи з цього, коло завдань економічного аналізу формується навколо інтегрованих об'єктів управління: охорона навколишнього середовища, система поводження з відходами, операції поводження з атмосферним повітрям, раціональне використання природних ресурсів, виробництво екологічно чистої продукції, еколого-економічні наслідки надзвичайних ситуацій. Відповідно до кожної групи об'єктів є потреба в аналітичному забезпеченні інших підсистем управління, зокрема, планування – використання результатів економічного аналізу під час складання бюджетів, внутрішнього аудиту (внутрішнього контролю) – застосування аналітичних процедур під час перевірок та результатів аналізу за попередні періоди на етапі планування перевірок. У цілому взаємодія зазначених підсистем у контексті завдань еколого-економічного аналізу виявляється таким чином (рис. 2).

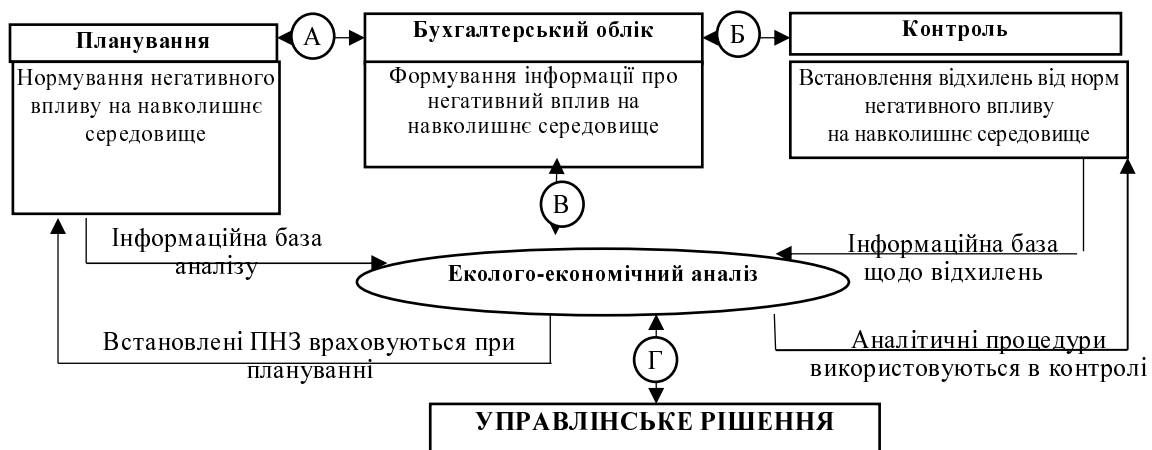

Рис. 2. Завдання економічного аналізу крізь призму підсистем управління

Таким чином, завдання еколого-економічного аналізу виявляються через його місце в системі управління господарською діяльністю підприємства. Еколого-економічний аналіз пов'язаний з усіма інформаційними підсистемами управління промислового підприємства та є результативною ланкою, що формує інформаційний простір для прийняття управлінського рішення щодо еколого-економічної безпеки. Первинним та основним інформаційним джерелом є система бухгалтерського обліку, що формує інформаційну модель для систем планування (А), контролю (Б) та економічного аналізу (В). У

свою чергу, плани, перевірені в результаті контролю дані бухгалтерського обліку та встановлені відхилення, які характеризують вплив господарської діяльності на навколишнє середовище, та навпаки є інформаційною базою еколого-економічного аналізу. Влучно зазначила Т.А. Гоголь: «Обліково-аналітичне забезпечення є складовою інформаційного забезпечення підприємства і являє собою цілісну інформаційну систему, яка поєднує облікову складову, що надає своєчасну, якісну та достовірну фінансову інформацію системі управління, та аналітичну складову, яка дозволяє здійснювати аналіз та оцінки фінансового стану й фінансових результатів діяльності підприємства з метою прийняття управлінських рішень для гарантування стійкого розвитку малого підприємства в умовах його обмеженого ресурсного забезпечення» [4, с. 175].

Виходячи з цього, можна говорити, що *метою еколого-економічного аналізу* є формування інформації про вплив господарської діяльності підприємства, яка ґрунтується на встановлених причинно-наслідкових зв'язках, що дозволяє отримати комплексну оцінку для прийняття управлінських рішень щодо зміни параметрів системи управління в цілому та окремих підсистем управління, спрямованих на забезпечення еколого-економічної безпеки промислового підприємства. З цього випливає, що завданнями еколого-економічного аналізу будуть: 1. Оцінка потреби в природних ресурсах та раціональності їх використання; 2. Обґрунтування напрямів та вибору джерел фінансування екологічних інвестицій; 3. Оцінка заходів протидії та ліквідації еколого-економічних наслідків надзвичайних ситуацій; 4. Оцінка екологічних ризиків внутрішнього та зовнішнього середовищ функціонування підприємства; 5. Оцінка ефективності системи поводження з відходами на промисловому підприємстві; 6. Обґрунтування потреби використання квот на викиди парникових газів та ефективності операцій з їх реалізації; 7. Оцінка рентабельності виробництва та реалізації екологічно чистої продукції; 8. Обґрунтування ефективності природоохоронних заходів.

Перелік завдань еколого-економічного аналізу є невичерпним і може змінюватися залежно від стратегії діяльності підприємства, обсягів діяльності, галузі функціонування, специфіки природоохоронної діяльності. Причому, перелік завдань може розширюватися як в цілому, так і в розрізі окремого завдання.

Специфічною складовою теоретико-методологічної конструкції еколого-економічного аналізу є визначення його предмета та об'єктів. Предмет еколого-економічного аналізу є складним питанням, адже сьогодні ведуться дискусії щодо трактування предмета економічного аналізу в цілому. Варто також зазначити, що під час формування предмета економічного аналізу потрібно визначити сферу його прояву, зокрема, як науки, практичної діяльності та навчальної дисципліни.

Предметом економічного аналізу є причинно-наслідкові зв'язки, які характеризують стан господарської діяльності або її окремих складових чи об'єктів промислового підприємства, та *предметом еколого-економічного аналізу* є причинно-наслідкові зв'язки, що характеризують стан взаємозв'язку господарської діяльності з навколишнім середовищем і визначають рівень еколого-економічної безпеки промислового підприємства.

Характеризуючи об'єкт економічного аналізу в цілому, вважаємо за доцільне визначити його як господарську діяльність промислового підприємства або окремі її складові чи об'єкти. В свою чергу, загальним *об'єктом еколого-економічного аналізу* є господарська діяльність у частині взаємозв'язків із навколишнім середовищем, які визначають рівень еколого-економічної безпеки промислового підприємства. Дані взаємозв'язки визначають сукупність об'єктів управління, які є складовими господарської діяльності, та її вплив на навколишнє середовище й, відповідно, є об'єктами управління еколого-економічної безпеки промислового підприємства. Причому, зазначені об'єкти мають комплексний інтегрований характер, що обумовлено їх специфікою та місцем у системі управління господарською діяльністю промислового підприємства:

- по-перше, об'єкти еколого-економічного аналізу не можна пов'язати з конкретним господарським процесом або бізнес-процесом (придбання, виробництво, реалізація). Наприклад, операції поводження з відходами пов'язані з процесом виробництва в частині утворення відходів або переробки, реалізації в частині поводження з ними; еколого-економічні наслідки надзвичайних ситуацій можуть бути пов'язані з перебоями як у виробничому процесі, так і в процесах транспортування; природоохоронні заходи стосуються як внутрішнього, так і зовнішнього середовища; виробництво екологічно чистої продукції охоплює весь комплекс бізнес-процесів на промисловому підприємстві;

- по-друге, в об'єктах еколого-економічного аналізу інтегруються всі види господарської діяльності промислового підприємства, зокрема превентивні заходи щодо протидії або зменшення еколого-економічних наслідків надзвичайних ситуацій спрямовані на забезпечення безпеки операційної діяльності підприємства, проте такі заходи можуть мати інвестиційний характер – екологічні інвестиції; для модернізації технологічних процесів на промисловому підприємстві екологічного характеру можуть використовуватися такі фінансові інструменти, як фінансовий лізинг, кредит банку та інші; з метою управління екологічними ризиками підприємство використовує такий фінансовий інструмент, як

страхування. Крім того, екологічний аналіз дозволяє встановити вплив екологічної складової господарської діяльності на інвестиційну привабливість підприємства;

- по-третє, еколого-економічний аналіз спрямований на встановлення взаємозв'язку між різними групами об'єктів. Так операції поводження з відходами є інтегрованим об'єктом, що поєднує в собі об'єкти, які становлять господарську діяльність, та об'єкти (переробка, утилізація, реалізація відходів), які її забезпечують (відходи, вторинні ресурси, виробничі запаси, зобов'язання та інші). У такому самому напрямі формується сукупність об'єктів, пов'язаних з екологічними інвестиціями, еколого-економічними наслідками надзвичайних ситуацій на промисловому підприємстві.

Таким чином, об'єктом еколого-економічного аналізу може бути як уся господарська діяльність підприємства, так і окремі об'єкти управління. Надати вичерпний перелік об'єктів еколого-економічного аналізу неможливо, адже він може змінюватися залежно від специфіки діяльності промислового підприємства. Проте їх можна визначити, виділяти з груп об'єктів бухгалтерського обліку, зокрема, необоротні матеріальні активи природоохоронного призначення, нематеріальні активи природоохоронного призначення (права на викиди парникових газів), екологічні інвестиції, оборотні активи природоохоронного призначення, екологічно чиста продукція, резерви природоохоронного призначення, екологічні зобов'язання, екологічні витрати, екологічні доходи та ін. Проте, зважаючи на те, що еколого-економічний аналіз є складовою обліково-аналітичного забезпечення, специфічними його об'єктами є пріоритетні об'єкти управління еколого-економічною безпекою промислових підприємств.

До таких об'єктів належать: операції поводження з відходами та еколого-економічні наслідки надзвичайних ситуацій. Такий підхід дозволяє інтегрувати дві інформаційні підсистеми управління еколого-економічною безпекою промислового підприємства.

Визначені мета та завдання, предмет та об'єкти еколого-економічного аналізу визначають напрями розвитку його методологічної складової. Методологія еколого-економічного аналізу має впливати з методології економічного аналізу, а отже визначатися за тими самими принципами та тією самою сукупністю методів. Проте особливим буде використання окремих методів економічного аналізу та механізм застосування його принципів, зважаючи на специфіку еколого-економічного аналізу. В продовження розвитку теоретико-методологічної конструкції розглянемо його принципи, що охарактеризують особливості застосування методів, та види, які визначатимуть напрями їх застосування. «Функціонування економічного аналізу уможливується існуванням та взаємодією різних за характером та тривалістю дії принципів. Саме завдяки дотриманню основних правил та закономірностей щодо процесу пізнання економічних об'єктів з використанням методу економічного аналізу, створюється та удосконалюється методологія, організація та відповідні методики, забезпечується системність аналізу» [11, с. 144].

Щодо принципів еколого-економічного аналізу господарської діяльності промислових підприємств у даному випадку в наукових колах ведеться дискусія як стосовно їх складу, так і механізму застосування. Сьогодні є можливість їх групування залежно від складових системи економічного аналізу, зокрема: системні принципи, принципи інформації, що є результатом економічного аналізу, принципи організації, принципи здійснення економічного аналізу. Проте основною метою даного дослідження є визначення основних принципів еколого-економічного аналізу, які б характеризували його як цілісну систему, що займає відповідне місце в обліково-аналітичному забезпеченні управління еколого-економічною безпекою промислового підприємства. До таких принципів варто врахувати: науковості, конкретності, комплексності, системності, об'єктивності, зіставності, дієвості, оперативності, періодичності, економічності. Сутність та особливості застосування принципів наведено в таблиці 1.

Таблиця 1

Принципи еколого-економічного аналізу господарської діяльності промислових підприємств

Принцип	Сутність
1	2
1. Науковості	Аналіз повинен мати науковий характер, тобто базуватися на положеннях діалектичної теорії пізнання, враховувати вимоги економічних законів розвитку виробництва, використовувати досягнення науково-технічного прогресу і передового досвіду, новітні методи економічних досліджень
2. Конкретності	Результатом аналізу є цільова спрямованість і адресність аналізу. Конкретний аналіз означає спрямованість дослідження на конкретну практику і результативність у досягненні поставленої мети
3. Комплексності	Це основна якість економічного аналізу, що полягає в розгляді всіх аспектів діяльності досліджуваного об'єкта, всіх причинно-наслідкових зв'язків окремих елементів економічної системи. Комплексність дослідження вимагає охоплення всіх ланок і всіх аспектів діяльності та всебічного вивчення

	причинних залежностей в економіці підприємства
4. Системності	Забезпечення аналізом системного підходу, коли кожний досліджуваний об'єкт розглядається як складна динамічна система, що складається з ряду елементів, певним способом пов'язаних між собою і зовнішнім середовищем
5. Об'єктивності	Результати аналізу мають відображати об'єктивну реальність і базуватися на достовірній інформації та точних аналітичних розрахунках. Принцип об'єктивності передбачає дослідження реальних економічних явищ і процесів, їх причинно-наслідкових взаємозв'язків
6. Зіставності	Полягає у порівнянні явищ, процесів та показників, що їх характеризують для виявлення спільних рис і відмінностей між ними

Закінчення табл. 1

1	2
7. Дієвості	Аналіз має активно впливати на хід виробничого процесу та його результати, своєчасно виявляти недоліки в роботі і резерви поліпшення її показників, інформувати керівництво організації
8. Оперативності	Аналіз має проводитися швидко і чітко, виключаючи питання, що приховують сутність досліджуваної проблеми
9. Періодичності	Передбачає необхідність систематичного проведення аналітичних досліджень на базі високої їх організації та планування аналітичної роботи
10. Економічності	Витрати на його проведення мають бути найменшими при оптимальній глибині аналізу та його комплексності. З цією метою, крім доцільності організації, під час його проведення мають широко використовуватися провідні методики, засоби, що полегшують роботу аналітика

Застосування зазначених принципів дозволить отримати комплекс аналітичної інформації, що дасть змогу керувати наслідками та причинами екологічних ризиків, що визначають стан та рівень еколого-економічної безпеки промислового підприємства. Крім того, принципи є складовою методології, адже визначають особливості застосування окремих методів або комплексу методів економічного аналізу.

Вагоме значення в підборі методів еколого-економічного аналізу з метою формування комплексного обліково-аналітичного управління економіко-екологічною безпекою промислових підприємств мають напрями такого аналізу. Зважаючи на визначені вище класифікаційні ознаки економічного аналізу в цілому, вважаємо за необхідне виділяти такі види еколого-економічного аналізу (табл. 2).

Таблиця 2

Класифікація еколого-економічного аналізу

СУБ'ЄКТНО-ОБ'ЄКТНИЙ РІВЕНЬ		МЕТОДОЛОГІЧНИЙ РІВЕНЬ	
1		2	
<i>За відношенням до користувача</i>		<i>За способом проведення</i>	
Внутрішній	Здійснюється на підприємстві для потреб управління виробничою, комерційною та фінансовою діяльністю	Евристичні методи	Це спеціальні методи аналізу, що базуються на використанні досвіду, інтуїції фахівця та його творчого мислення
Зовнішній	Здійснюється на основі статистичної та фінансової звітності органами господарського управління, банками, фінансовими органами, акціонерами, інвесторами	Розрахунково-аналітичні методи	На основі аналізу досягнутої величини фінансового показника, прийнятого за базу, та індексів його зміни у плановому періоді розраховується планова величина цього показника
<i>Організаційна форма</i>		<i>За методикою дослідження</i>	
Централізований	Керівництво вищої ланки залишає за собою більшу частину повноважень, необхідних для прийняття найважливіших рішень	Порівняльний	У його процесі звітні показники діяльності підприємства порівнюються з плановими, даними попередніх періодів, передових підприємств
Децентралізований	Використовують такі організації, в яких повноваження розподілені за стоячими нижче рівнями управління	Ситуаційний	Спрямований на пізнання того, як об'єкт реагує на мінливі умови і специфічні обставини, і як перебудувати організаційно-економічний механізм управління

		відповідно до специфічних ситуацій його життєдіяльності	
<i>Закінчення табл. 2</i>			
1		2	
Інтегрований	Поєднує у різних співвідношеннях централізовану та децентралізовану форми, є найбільш розповсюдженим на металургійних підприємствах	Кореляційний	Метод дослідження взаємозалежності ознак у генеральній сукупності, що є випадковими величинами з нормальним характером розподілу
<i>Періодичність проведення</i>		Факторний	Виявлення величини впливу факторів на зміну результативних показників
Разовий	Аналіз проводиться епізодично за якихось певних умов (у разі зміни керівництва, акціонерів, форс-мажорних обставин)	Рейтинговий	Полягає у порівнянні системи показників, які характеризують фінансово-економічний стан підприємства, з умовним еталонним підприємством, що має найкращі результати за всіма порівнюваними показниками
Періодичний	Аналіз, що проводиться систематично через певний інтервал часу	SWOT-аналіз	Проводиться з метою виявлення резервів зниження витрат за рахунок ефективніших варіантів виробництва, ліпшого співвідношення між споживчою вартістю виробу та витратами на його виготовлення, і базується на пошуку способів зниження матеріало-, енерго- і трудомісткості продукції
Систематичний	Сприяє впровадженню на підприємствах наукової організації виробництва і праці, дозволяє знайти нові джерела для підвищення продуктивності праці, зниження собівартості продукції, поліпшення використання виробничих фондів, сприяє технічному прогресу і розподілу передового виробничого досвіду	Інші	Технічний, маржинальний, ABC-аналіз
<i>Повнота охоплення об'єктів</i>		<i>Обсяг дослідження</i>	
Суцільний	Висновки за його результатами формуються після вивчення всіх без виключення об'єктів	Комплексний	Охоплює всі аспекти фінансово-господарської діяльності підприємства
Вибірковий	Висновки формуються за результатами дослідження лише частини об'єктів	Тематичний	Вивчаються окремі сфери діяльності підприємства, що найбільш актуальні на даний момент

Зазначені напрями еколого-економічного аналізу дозволять сформувати комплексне обліково-аналітичне управління еколого-економічною безпекою промислових підприємств, що можливо використовувати для прийняття управлінських рішень спрямованих на: зміну параметрів функціонування промислового підприємства в поточному періоді для уникнення або зменшення наслідків екологічних ризиків; виправлення збоїв, допущених у попередніх періодах, які впливають на стан еколого-економічної безпеки; формування стратегічних напрямів функціонування підприємства шляхом розробки заходів попередження екологічних ризиків, що забезпечить безперервність функціонування промислового підприємства.

Висновки та перспективи подальших досліджень. У результаті дослідження нами обґрунтовано складові теоретико-методологічної конструкції еколого-економічного аналізу, що полягає в обґрунтуванні мети та завдань, предмета та об'єкта, принципів та видів еколого-економічного аналізу. Зазначені складові формують нові підходи до аналітичного забезпечення еколого-економічної безпеки та розвивають теоретико-методологічні положення науки про економічний аналіз.

Список використаної літератури:

1. *Галенко О.М.* Фінансовий аналіз діяльності підприємств з метою упередження банкрутства: теорія і методологія : автореф. дис. ... д-ра екон. наук : 08.00.09 / *О.М. Галенко* ; Київ. нац. екон. ун-т ім. В.Гетьмана. – К., 2009. – 34 с.
2. *Гарманов А.В.* Организация экономического экологического анализа хозяйствующего субъекта : дис. ... канд. экон. наук : 08.00.12 / *Гарманов Александр Викторович* ; Воронеж. гос. ун-т. – Воронеж, 2011. – 148 с.
3. *Гнилицька Л.В.* Обліково-аналітичне забезпечення функціонування системи економічної безпеки підприємства : автореф. дис. ... д-ра екон. наук : спеціальність 08.00.09 «Бухгалтерський облік, аналіз та аудит (за видами економічної діяльності)» ; 21.04.02 «Економічна безпека суб'єктів господарської діяльності» / *Л.В. Гнилицька*. – К., 2013. – 40 с.
4. *Гоголь Т.А.* Теоретико-методологічні основи формування аналітичної складової інформаційного забезпечення системи управління підприємств малого бізнесу / *Т.А. Гоголь* // Чернігівський держ. технол. ун-т / Серія : Економічні науки. – 2013. – № 3 (68). – С. 174–184.
5. *Гушко С.В.* Методологічний та організаційний аспекти обліку, аналізу та аудиту в управлінні підприємств гірничо-металургійного комплексу : автореф. дис. ... д-ра екон. наук : спеціальність 08.00.09 «Бухгалтерський облік, аналіз та аудит (за видами економічної діяльності)» / *С.В. Гушко*. – К., 2011. – 44 с.
6. *Зоріна О.А.* Економічний аналіз діяльності акціонерних товариств в контексті сучасної теорії олігополії : автореф. дис. ... д-ра екон. наук : 08.00.09 / *О.А. Зоріна* ; ЖДТУ. – Житомир, 2013. – 37 с.
7. *Ковальчук Т.М.* Оперативний економічний аналіз: теорія, методологія, організація : автореф. дис. ... д-ра екон. наук : 08.06.04 / *Т.М. Ковальчук* ; Ін-т аграр. економіки УААН. – К., 2004. – 40 с.
8. *Крупка Я.Д.* Облік і аналіз інвестиційної діяльності підприємств: методологія та організація : автореф. дис. ... д-ра екон. наук : 08.06.04 / *Я.Д. Крупка* ; Тернопільська акад. народного госп. – Т., 2002. – 32 с.
9. *Лаговська О.А.* Розвиток бухгалтерського обліку та аналітичного забезпечення вартісно-орієнтованого управління: теорія, методологія, організація : автореф. дис. ... д-ра екон. наук : 08.00.09 / *О.А. Лаговська* ; МОНМС України, ЖДТУ. – Житомир, 2012. – 40 с.
10. *Лазарюшина І.Д.* Економічний аналіз: теорія, методологія, практика : дис. ... д-ра екон. наук : 08.06.04 / *І.Д. Лазарюшина* ; Тернопільський держ. економічний ун-т. – Т., 2006. – 434 с.
11. *Лазарюшина І.Д.* Економічний аналіз в Україні: історія, методологія, практика : монографія / *І.Д. Лазарюшина*. – Рівне : НУВГП, 2005. – 369 с.
12. *Латыпова О.В.* Экономико-экологический анализ деятельности предприятия: теория, методология, методика и организация : дис. ... д-ра экон. наук : специальность 08.00.12 / *Латыпова Ольга Владимировна*. – М., 2005. – 298 с.
13. *Левецька С.О.* Облік, контроль та аналіз діяльності невідприємницьких організацій : автореф. дис. ... д-ра екон. наук : спеціальність 08.06.04 «Бухгалтерський облік, аналіз та аудит» / *С.О. Левецька*. – К., 2005. – 36 с.
14. *Мних Є.В.* Аналітичне забезпечення регулювання економічних процесів / *Є.В. Мних* // Вісник Чернігівського держ. технол. ун-ту. – 2013. – № 3 (68). – С. 168–173.
15. *Олійник О.В.* Розвиток економічного аналізу в умовах інституційних змін: теорія, методологія, організація : автореф. дис. ... д-ра екон. наук : 08.00.09 / *О.В. Олійник* ; Держ. акад. статистики, обліку та аудиту Держкомстату України. – К., 2009. – 36 с.
16. *Олійник О.В.* Розвиток економічного аналізу в умовах інституційних змін : монографія / *О.В. Олійник*. – Житомир : ЖДТУ, 2008. – 653 с.
17. *Парасій-Вергуненко І.М.* Стратегічний аналіз в банках: методологія та практика : автореф. дис. ... д-ра екон. наук : 08.00.09 / *І.М. Парасій-Вергуненко* ; Держ. вищ. навч. закл. «Київ. нац. екон. ун-т ім. В.Гетьмана». – К., 2009. – 32 с.
18. *Примостка Л.О.* Аналіз банківської діяльності: теорія і практика : дис. ... д-ра екон. наук : 08.06.04 / *Л.О. Примостка* ; Київ. нац. екон. ун-т. – К., 2002. – 481 с.
19. *Савчук В.К.* Інформаційно-аналітичний процес: праксеологічний підхід : монографія / *В.К. Савчук, О.М. Костенко, В.М. Краєвський*. – К. : ВІК Принт., 2013. – 204 с.

ГРИЦИШЕН Дмитрій Олександрович – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри економічної безпеки, публічного управління та адміністрування Житомирського державного технологічного університету.

Наукові інтереси:

– проблеми бухгалтерського обліку та економічного аналізу в системі управління економіко-екологічною безпекою підприємств.

E-mail: gritsishen-do@mail.ru.

Стаття надійшла до редакції 03.09.2015.